

ההיסטוריה של העלייה השנייה – על אמות מידה מוסריות ואקדמיות

מיכל אורון

ובמחקר הקיים. לפחות במקרה אחד נכשל צחור בקבלת מאמר שהוא מעשה העתקה גמור, בצורה ובממדים שלפי מיטב ידיעתי אין להם תקדים במערכת האקדמית שלנו. אין צורך להיות היסטוריון או חוקר ספרות דגול כדי לגלות במקרה זה את מעשה ההעתקה. 'המחקר' כתוב בלשון ארכאית של בני העלייה השנייה, שאינה מתאימה לחוקר בן זמננו, יש בו קטעים אחדים שאינם חוברים באופן טבעי זה לזה, ריבוי של פרטים טריוויאליים שאינם רלוונטיים למסגרת הפרויקט, ואזכור של אישים וארועים שאינם מיועדים קודם לכן. גם אין בו גישה היסטורית ביקורתית כלשהי וניתוח תופעות כפי שיש לצפות במסגרת של מחקר.

כל אלה חייבים היו להדליק נורה אדומה אצל העורך, גם אם אינו מכיר את המקור שממנו נלקחו הדברים. קשה לי להעלות על הדעת שמעשה דומה בחקר הקבלה, שהוא המקצוע שבו אני עוסקת, לא היה נחשף מיד על ידי עורך – בכל דרג אקדמי שהוא – אף על פי שכמות החומר של המקורות והספרות המשנית עולה עשרות מונים על זו שעומדת לרשות חוקרי העלייה השנייה. בדברי ההקדמה מכריז צחור על אופיין המדעי של הסקירות ועל הגישה המחקרית של מחבריהן: 'ביוגרפיות שמבוססות על מחקר שנעשה במיוחד [ההדגשה שלי, מ"א] כחלק ממפעל חקר תקופת העלייה השנייה'.² ובמקום

לאחרונה ראו אור בהוצאת יד יצחק בן-צבי שלושה כרכים עבי כרס על תולדות העלייה השנייה.¹ בגלל המעמד המרכזי של אנשי העלייה השנייה בתנועת העבודה, בתקומת המדינה ובהנהגתה בדור הראשון, יש לברך מלכתחילה על כל יוזמה מסוג זה. למרבה הצער המפעל החשוב הזה נפגם בשל מעשה העתקה חריג בחומרתו הפוגע בערכים הבסיסיים של המחקר האקדמי. ההעתקה מופיעה בכרך השלישי שנערך על ידי זאב צחור, ועניינו אישים מן העלייה השנייה.

עבודת עריכה המזכה את בעליה בתואר עורך אינה מסתכמת בקביעת מסגרת כללית, בבחירת הכותבים ובכתיבת מבוא. היא מחייבת בראש וראשונה בדיקה קפדנית של הרמה המדעית של החומר שנמסר על ידי הכותבים והפעלת אמצעי בקרה מתאימים, דבר שכשלעצמו מצריך התמצאות מרבית של העורך בחומר המקורות

1 י' ברטל, ז' צחור וי' קניאל (עורכים), העלייה השנייה, א-ג, ירושלים תשנ"ח.

2 שם, ג, הקדמה, עמ' 1.

אחרי: 'העריכה הסופית נעשתה מתוך הנחה שמדובר במחקר העומד לעצמו. העדפנו לשמור על שיטות העבודה והמחקר היחודיות [ההדגשות שלי, מ"א] של כל חוקר.³ הקורא למד מכאן אפוא שלפניו ביוגרפיות המבוססות על מחקר מקורי של הכותבים, כי המחקר נעשה במיוחד כחלק ממפעל מדעי כולל של יד בן-צבי, וכן שכל מחקר כזה עבר עריכה סופית. וכאן אני מגיעה ללב העניין.

בין הביוגרפיות מופיע 'מחקר' המחזיק תשעה עמודים על שמואל יבנאלי, איש העלייה השנייה, שהתפרסם בין השאר במסעו לתימן ובפעילותו למען עליית יהודי תימן. לא הייתה זו תרומתו הציבורית החשובה היחידה של יבנאלי, ואולם יש להניח שבשל כך הוטלה כתיבת הביוגרפיה על יהודה ניני, פרופסור בחוג להיסטוריה של עם ישראל באוניברסיטת תל-אביב המתמחה בתולדות יהודי תימן, ושימש כמה שנים כראש בית הספר למדעי היהדות באוניברסיטת תל-אביב. 'המחקר' של ניני הוא מתחילתו ועד סופו העתקה ופרפרזה מילולית עקיבה מספרו של אבי המנוח, שמעון קושניר, שהיה מן הדמויות הבולטות של העלייה השנייה,⁴ ושם לו למטרה להנציח אותה ואת

שירות צבאי היה בין מייסדי תנועת 'אחדות העבודה' בפתח-תיקוה ומייסדי ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ-ישראל, והשתתף כציר נבחר בוועידת היסוד שלה בשנת 1920. בשנת 1921 עלה על הקרקע עם ראשוני המתישבים בעמק יזרעאל אשר הקימו את כפר יחזקאל, ונמנה עם מייסדי תנועת המושבים. משנת 1934 היה מראשי הנאבקים לעבודה עברית בפרדסי השרון ואף נעצר על ידי הבריטים, נשפט ונדון למאסר עם עבודת פרך. רשימת קורותיו ופעליו של קושניר ארוכה, ובחתי ממנה פרטים המדגימים מקצת ממעשיו בלבד עד שנות השלושים.

שום ספר, ולו גם אחד, מתוך ספריו של קושניר לא נמצא 'ראוי' להכלל ברשימה הביבליוגרפית שבכרך השני, אף על פי שחיבר שלושה עשר ספרים.

תל-אביב תשל"ב. ספרו של קושניר אינו מתיימר להיות מחקר היסטורי ומתברר מעולם לא התיימר לשאת בתואר היסטוריון. קושניר קרא לספרו 'פרקי עלייה', הספר מיוסד על איסוף וליקוט של מאות עדויות, על שיחות וחוויות משותפות עם יבנאלי, שהיה ידידו ורעו מימי נעוריו, ועל קריאה מעמיקה בכתביו.

3 שם, עמ' 2.

4 שמעון קושניר עלה לארץ עם משפחתו בשנת 1905. בהיותו כבן שתיים-עשרה יצא לעבוד בפרדסי פתח-תיקוה, סג'רה, מרחביה וכפר אוריה, והתחבר אל יוסף חיים ברנר (שאימצו והדריכו בכתיבה וקריאה בספרות יפה) וכן אל א"ד גורדון, ברל כצנלסון, שמואל יבנאלי, נוח נפתולסקי ועוד רבים אחרים. בשנת 1917 השתתף עם נפתולסקי בניסיונות גידול החיטה והירקות שהיוו את ראשית האינטנסיפיקציה של החקלאות בארץ-ישראל. בעת הרעב הגדול בירושלים עסק יחד עם כצנלסון בהדרכה חקלאית לגידול ירקות בחצרות העיר, כחלק מן המאמצים למאבק ברעב שנגזר על היישוב היהודי בארץ בתקופת מלחמת העולם הראשונה. קושניר נמנה עם מתנדבי הגדוד העברי, ולאחר סיום שתי שנות

ספר זה נזכר כנראה כמס שפתיים לחוגים מסוימים, וד"ל. כנגד זאת ספרו של קושניר, שממנו העתיק ניני את הביוגרפיה על קרביה ועל כרעיה, אינו נזכר אפילו במסגרת הביוביגרפיה.

ואם יעלה על דעתו של הקורא כי לפנינו אך יד המקרה, וניני אך התנבא בסגנונו של קושניר, אציין שחלק קטן ביותר מן הביוגרפיה הנדונה נכלל בספרו של ניני, 'ההיית או חלמתי חלום: תימני כגרת פרשת התישבותם ועקירתם 1912-1930', שיצא בהוצאת 'עם עובד' בשנת תשנ"ז. בפרק 'שליחותו של שמואל יבנאלי לתימן' שבאותו ספר,¹¹ מעתיק ניני מספר קטעים (ללא הבאת מרכאות כנדרש) מספרו של קושניר, ואולם יחד עם זאת כותב בהערה כדלקמן: 'ראה שמעון קושניר, הרואה למרחוק, תל-אביב 1972. עד היום לא נכתבה ביוגרפיה מקפת על אדם מיוחד זה [יבנאלי, מ"א] ועל כן אני מסתמך על ספרו של קושניר [ההדגשה שלי, מ"א]'. והנה ספרו של קושניר נעלם לחלוטין מן הביוגרפיה המקיפה של יבנאלי, אף שהפעם אין מדובר בהעתקה של קטעים אחדים אלא למעשה בהעתקת הביוגרפיה כולה. האם נזהר ניני שעה שפרסם את ספרו משום ששני הספרים יצאו בהוצאת 'עם עובד', או משום שעורכי ההוצאה דרשו זאת ממנו?

ההאשמה שאני מעלה היא כבדה ביותר. משום כך מוטלת עלי חובת הראיה המפורטת והמדויקת על כל הכרוך בכך. חובה זו מוטלת עלי גם מסיבה נוספת: כאשר מאשימים בקריית ספר שלנו כותב בגנבה ספרותית, הוא משיב מלחמה שערה

ניני העתיק ללא בושה קטעים שלמים, חלקם רצופים וחלקם נפרדים, שליקט מתוך ספרו זה של קושניר - ספר המחזיק 234 עמודים - וחיבר אותם לכלל 'מחקר' בן תשעה עמודים מלאים. לעתים רחוקות חוברו הקטעים זה לזה באמצעות משפטי קישור, ולעתים קרובות יותר הוכנסו שינויים קלים בסגנון ובסדר המשפטים, מילים נרדפות וכיוצא באלה. ויש גם 'תוספות' של פרפרזה, השמטות של עניינים וקטועי דברים המעוותים את הכוונה של המקור. ככלל הדברים נמסרים ללא כל חשיבה ביקורתית, ואפילו דיאלוגים ספרותיים, שקושניר לא התכוון מלכתחילה למסור אותם כאמת היסטורית כהווייתה, הועתקו כמות שהם.

ראוי להבהיר שאין מדובר בערך סיכומי באנציקלופדיה כללית. באנציקלופדיות המכבדות את עצמן לא מצינו ערכים המורכבים מאוסף של קטעים המובאים כלשונם מספר קודם. ואם מצוטט קטע כזה או אחר, 'לעולם הוא מובא בשם אומריו'.⁷ במקרה שלפנינו מדובר בביוגרפיה המוצגת כמחקר מדעי מקורי. יתרה מזאת, בסיום הביוגרפיה מביא ניני שני ערכים ביבליוגרפיים שעליהם התבסס כביכול בכתיבת 'המחקר' שלו. נזכרים כתבי יבנאלי שיצאו לאור בשלשה כרכים⁸ וכן ספרו של י' מאיר.⁹ כפי שנראה בעליל מניסוח הקטעים, דברים המבוססים על כתבי יבנאלי לא נלקחו על ידי ניני מן המקור אלא מתיאורים וציטוטים בספרו של קושניר.¹⁰ אשר לספרו של מאיר,

7 ראה בתקנון החברה ההיסטורית האמריקנית, להלן הערה 17.

8 ש' יבנאלי, כתבים, א-ג, תל-אביב תשכ"א-תשכ"ב.

9 י' מאיר, שליחותו של יבנאלי לתימן באור חדש, תל-אביב תשל"ג.

10 הדבר ניכר בהשוואת הציטוטים, ובמציאותם של אותם קטועים שמבצע קושניר בציטוטים שהוא

מביא (במרכאות) מיבנאלי גם בציטוטים המצויים אצל ניני (כדרכו, ללא מרכאות). ראה ניני, 'עמ' 198, לעומת קושניר, 'עמ' 109; ניני, 'עמ' 198, לעומת קושניר, 'עמ' 112; ניני, 'עמ' 200, לעומת קושניר, 'עמ' 175.

11 'עמ' 18-29, וראה שם, הערות 2, 3, 6, 13, 14.

כל תשעת העמודים של ניני ולעומתם את מקורם בספרו של קושניר. לפיכך אסתפק בהשוואה שתקיף את שני הפרקים הראשונים (מתוך הארבעה) במאמרו של ניני. לאחר מכן אמסור בקצרה מראי מקומות להקבלות בשני הפרקים האחרונים שאצל ניני. נוסף על כך אתעכב בנפרד על כמה משיטות הפרפרזה של ניני ועל אחדות מן הטעויות והמזוירות שנוצרו כתוצאה מכך.

אפתח אפוא בהשוואה. שני הפרקים הראשונים במאמרו של ניני יובאו להלן על פי סדר הכתוב (צד שמאל), ולעומתם בטור שכנגד הקטעים המקבילים בספרו של קושניר.

ניני

שמואל אליעזר ורשבסקי
נולד בעיירה קזנקה שבמחוז חרסון ברוסיה
בשנת תרמ"ד.

אביו, ברוך ורשבסקי, היה
בתור ישיבה, חסיד נלהב מחסידי חב"ד

אמו רחל היתה בתו הבכירה של ר' אברהם
אוחילביץ, ממייסדי מושבת החקלאים היהודית
הר"שפר - אינגולייץ בלע"ז.

היה בן יחיד להוריו;
קדמו לו שתי אחיות,
ואחות אחת נולדה לאחר לידתו.

אביו, שהיה גולה למקום תורה
ואף אחרי נישואיו לאשתו רחל

המשיך את לימודיו בישיבה,

קרא לבנו בשם שמואל-אליעזר
מתוך הוקרה והערצה

(ובדרך כלל בתוקפנות יתרה) בטענה שהחומר הוא בבחינת 'ידע כללי' העומד לרשות כל החוקרים, או שכל מה שעשה הוא ליצור 'סינתזה', שאף היא בגדר עבודת מחקר, ועוד תירוצים כגון אלה. ולעתים הוא אף עובר להתקפה אישית על המבקר. במקרה הטוב הוא מודה שהושפע 'במידה מסוימת', אבל גם סופרים וציירים גדולים נטלו 'מוטיבים', או שהוא מאשים את העורכים ו/או המגיה ו/או בית הדפוס במחדל כזה או אחר. כדי למנוע 'סיוח' כלשהו במקרה שלפנינו, אביא להלן את הנתונים בפני הקורא בצורה מלאה ככל האפשר. יחד עם זאת יהיה זה מופרז לצפות מן הקורא שיקרא את

קושניר

שמואל אליעזר יבנאלי (לפנים ורשבסקי),
נולד בג' אלול תרמ"ד בעיירה קזנקה שבמחוז
חרסון ברוסיה

כבן זוג רחל בתו בחר באברך משי
מלומדי הישיבה חסיד אדוק מחסידי חב"ד,
ושמו ברוך ורשבסקי.

האם רחל היתה בתו הבכורה של ר' אברהם
אוחילביץ, ממייסדיה של המושבה היהודית
אינגולייץ, והוא שקרא לה בשמה העברי הר שפר

בן יחיד היה להוריו
והילד השלישי במשפחה.
עוד אחות נולדה אחריו.

לאחר שנולדה בתם הבכירה
נטש האב את הבית
וחזר ללימודי התורה [...]

שמואל אליעזר קראו לנולד,
על שמו של

האדמור מלובביץ', המהר"ש
שנפטר סמוך ללידתו. (עמ' 11)

לאדמור הרבי מלובביץ', המהר"ש,
שנפטר סמוך ללידתו.

בהגיע הילד לגיל שנתיים החל לדבר,
ואביו למדו לקרוא את אותיות האלף בית
ואף לשנן בעל־פה כמה ברכות ותפילות,
ובשנה השלישית לחיי הבן
התחיל ללמדו פרשיות בתורה,

מסורת משפחתית מלמדת,
שבהיותו כבן שנתיים החל מדבר, ובעת הזאת
ראה אביו ללמדו אותיות האלף בית
ולשנן ברכות ותפילות.
בהיותו כבן שלוש
החל בלימוד פרשיות השבוע.

הכרת טובה שמרה בלבה לאביה,
שהיה שומר מצוות ומסורת, ואף על פי כן
לימד את ילדיו קרוא וכתוב בלשון המדינה, [...]

בית אביה של רחל, ר' אברהם אוחילביץ,
אף שהיה מקפיד על קיום מצוות,
הוקיר אף לימודי חול וּשפת המדינה
והעניק חינוך זה אף לאמו של שמואל־אליעזר.

יום אחד
החליטה [האם] לעקור מקזנקה ולעבור לחרסון.
בחרסון פתחה חנות מכולת לפרנסת בני משפחתה.
קרוב משפחה היה לרחל בעיר זו, איש נודע
בהשכלתו הרבה [...] נבלשטיין היה שם קרובה
ואליו הביאה את שמואל, ללמדו

סמוך לשנתו החמישית
עקרה אמו לעיר חרסון,
בה פתחה חנות מכולת לפרנסת המשפחה.

את הלשון הרוסית ואת תורת החשבון [...]
האב לא ראה בעין טובה
את החינוך החילוני של הילדים.

אולם עיקר מחשבתה היה להקנות לילדיה
לימודים כלליים, כגון
קריאה וכתביה של הלשון הרוסית וחשבון.
אביו לא ראה בעין יפה
את מעשיה של אשתו וחשש שמא ייטמעו בניו
בתרבות זרה, ומתוך התנגדות למעשיה

יום אחד נטל האב את הילד והביאו
אל בית אחיו האדוק שהתגורר אף הוא בחרסון
ומסרו בידיו לחנכו ברוחו. (עמ' 12)

הביא את בנו
לבית אחיו, שגר אף הוא בחרסון,
שיחנכו על פי התורה בלבד.

הילד כאילו נקלע וניטלטל בין שני עולמות
בין האב אשר ראה את חזות הכל בלימוד תורה
ומצוות ובין האם אשר מתוך דאגה לעתידו של בנה
ראתה צורך ללמדו גם לימודים כלליים
משנוכחה האם כי מאבק זה אינו לטובתו של הילד

שמואל־אליעזר נקרע
בין רצונה של האם להרחיב את דעתו
ובין רצונו של האב למנוע זאת,
מחשש טמיעה בתרבות זרה.
כדי למנוע מן הבן הטלטלות בין רצון האב
לבין רצון האם,

ביקשה מוצא של פשרה [...] היא החליטה לעזוב את חרסון ולשוב עם ילדיה לבית הוריה באינגולייץ [...]. שמואל לא שכח את לימודי החול [...] היה מציץ וקורא בספריהן של אחיותיו [...]. והמשיך גם את לימודיו בתורת-החשבון (עמ' 13)

חזרה המשפחה למושבה היהודית הר-שפר - אינגולייץ. גם שם המשיך שמואל-אליעזר ללמוד את השפה הרוסית, וכן חשבון.

משמלאו לו שתים עשרה שנה יעצו הרודים לאמו להביאו לישיבה הנודעת לתהילה בקורסון, בראשותו של ר' הירש שליז [...]. ימי הסתיו החביבים עליו הקלו על חבלי הסתגלותו לאורח חייו החדש. (עמ' 14) ביחוד העיק עליו הנהוג של 'אכילת ימים' אצל "בעלי הבתים" שבעיר,

כשהגיע לשנתו השתיים-עשרה נשלח לישיבה בעיר קורסון, שבראשה עמד ר' צבי-הירש שליז.

אף שהסתגל מהרה אל חיי הישיבה, קשו עליו הימים הנקראים 'אכילת ימים' אצל בעלי-הבתים שבעיר, ובכל זאת היה עליו בלימוד הש"ס.

בהתקרב חופשת חג הפסח הגיעה עדין הבשורה הרעה על מות אביו [...] (עמ' 15) עם תום ימי האבל חזר הנער לקורסון. שלוש שנים למד שמואל בישיבה [...]. מאז מות אביו הרב עליו עולמו

בחופשת 'בין הזמנים' של חג הפסח באותה שנה נפטר אביו. ואף ששמואל-אליעזר המשיך את לימודיו בישיבה שלוש שנים נוספות, השפיע עליו מותו של אביו, שלא ראהו שנים אחדות, תסתלקה אמונתו התמימה.

ונתערערה אמונתו התמימה בהשגחה הפרטית. (עמ' 16)

שמואל-אליעזר הושפע רבות מרבו, ראש הישיבה ר' צבי-הירש שליז, ומספריו 'מיני תרגומא' - פרושים לכתבי הקודש, 'ויכוח בין מאמין וכופר' ו'נפלאות מתורת השם יתברך'.

הגה חיבה רבה ונהג כבוד בראש הישיבה ר' הירש שליז [...]. ומצא עניין רב בספריו 'מיני תרגומא' - פירושים לכתבי הקודש, 'ויכוח בין מאמין וכופר' ו'נפלאות מתורת השם יתברך'. [...]

בתום שלוש שנות לימודו בישיבה עזב שמואל-אליעזר את קורסון והלך לו לאודסה. שם הרחיב את השכלתו הכללית, העמיק את ידיעותיו בשפה הרוסית ובספרותה,

שלוש שנים למד שמואל בישיבה [...]. גמלה בליבו ההחלטה לעזוב את הישיבה ופרש ויצא לבקש את דרכו בחיים. אודיסה, כאן הרחיב את ידיעותיו בלשון הרוסית, הרבה לקרוא בספרותה, (עמ' 16) אף החל ללמוד כאכסטון ולהתכוונן לבהינת הבגרות.

למד את הלשון הצרפתית,
מדעי הטבע ומתמטיקה
וכן התכונן לבחינות האקסטרניות.
אז עיין הרבה גם בכתביהם של
הוגי הדעות הסוציאליסטים, ואלה שבו את לבו.
מאודיסה עבר
ליקאטרינוסלאב, ומשם ליוזבקה ולחרסון. בעודו
נמשך אחר תורתם של מתקני העולם הסוציאליסטים
הגיעה לידו האוטואמנציפציה של פינסקר.
הקריאה בחוברת זו שינתה את הלך מחשבותיו;
מתיקון העולם סטה לתיקון חייה של האומה.
ארכו הימים

ומשפט דרייפוס והופעתו של הרצל
הכריעו סופית את הכף
לטובת התנועה הציונית.
הצטרפותו לתנועה הציונית לא היתה פסיבית.
בלשון חריפה החל מגנה את התופעות
האנטישמיות בחברה הרוסית והאוקראינית.
באוזני הנוער העברי
ביקאטרינוסלאב ובחרסון
גינה
את השיסוי האנטישמי שבציונות הרוסית,
הצביע על שתיקת אנשי הרוח והסופרים הרוסים
שלבד מאחדים
לא גינו את התופעות האנטישמיות הקשות.
הוא הזהיר את הנוער העברי מפני האשליה,
שהמהפכה הסוציאליסטית ברוסיה תביא
לתמורה לטובה בחיי היהודים
ותסלק את המשקעים האנטישמיים המורשים
ומורשים מדור לדור בקרב העם הרוסי והאוקראיני.

בהיותו בן 21,

בשנת תרס"ה (1905) <אבל צ"ל תרס"ו!>
התיצב שמואל-אליעזר בלשכת הגיוס לשם שרות צבאי,
כמתחייב מן החוק.
הוא לא רצה לא לעבור על החוק ולא להזיק
לבני משפחתו, אם יימנע מהתייצבות לשירות צבאי.
גיוסו חל זמן לא רב אחר הפרעות באודסה
ובערי הדרום של רוסיה.

הוא למד את הלשון הצרפתית,
מדעי הטבע ומתמטיקה

[...] וקולות מבשריה הראשונים של
התנועה הסוציאליסטית מצאו הד רב בלבו [...]]
ימי שבתו באודיסה לא ארכו והוא עקר תחילה
ליקאטרינוסלאב ולאחר-מכן ליוזבקה ולחרסון [...] בעודו
שקוע בלימודיו ובמחשבות על גאולת האנושות
נפלה לידיו חוברתו של פינסקר
והיא חוללה מהפכה בנפשו.

משפט דרייפוס והתגלותו של הרצל [...]]
הביאו גם את שמואל, כרבים מבני דורו,
אל שורות התנועה הציונית
והוא התחיל להפיץ את הרעיון הציוני

בקרב הנוער היהודי [...]]
באודיסה, ביקאטרינוסלאב ובחרסון
היה נושא את דבריו על הפרעות ולקחן,
על השיסוי האנטישמי של העתונות הרוסית,
בעוד גדולי סופריה של רוסיה,
פרט ליחידי סגולה
ממלאים פיהם מים.
מזהיר ומתריע מפני האשליה,
כי המהפכה היא שתביא בעקבותיה
פתרון הבעיה היהודית.

בנובמבר 1905

התיצב שמואל בלשכת הגיוס בחרסון [...]

רצה להתיצב לשירות בצבא מחשש פן יבולע
למשפחתו בשל אי התייצבותו [...]]
היה זה זמן קצר לאחר הפרעות באודסה
ובערים אחרות בדרום רוסיה. (עמ' 17)

אך חבורת מתגייסים יהודים צעירים
מבני המושבות היהודיות
וביניהם גם שמואל
יצאו אף הם לרחוב
נכונים להשיב מלחמה שערה. (עמ' 17-18)

כשהגיע תורו של שמואל עלה לדוכן
ותחת להשבע

נשא נאום על הפרעות ביהודים
ועל שחיתות שלטון הצאר
וניבא שיום יבוא וממשלת הזדון תעבור מן הארץ
הרוויה דם נקיים.

שמואל נאסר בו במקום [...]
אך הצעירים שהעריצו אותו והיו גאים על אומץ
לבו הבריחוהו [...]
אף השיגו לו דרכון מזויף [...]
מאופר ומוסוה כזקן יצא שמואל מחרסון
והגיע בשלום לאודסה.

בראשית חודש כסלו שנת תרס"ו
עלה על אניה שהפליגה לארץ ישראל. (עמ' 18)

ארבעה עשר ימים ארכה נסיעתם. (עמ' 21)

(על-פי המסופר בעמודים 20-21
שם מובאת גם שיחה דמיונית בין
יבנאלי לנפתולסקי, אומר נפתולסקי:)

"החלטתי

לעלות לארץ ישראל באה בהשפעת תורתו של
טולסטוי [...]

מסופקני

אם העם היהודי
ייענה לקריאתו של הרצל,

שמואל-אליעזר וחבורת מתגייסים יהודים צעירים,
בעיקר מבני המושבות החקלאיות היהודיות

יצאו לרחובות חרסון
כדי להגן על בני הקהילה היהודית.

אולם גיוסו לצבא הצאר הסתיים בשערורייה רבתי:
במקום להישבע שבועת אמונים, כמקובל, באולם
ההשבעה. משהגיע תורו
נשא נאום נלהב בגנות הפרעות
ושחיתות השלטון
והביע את תקוותו כי תעבור ממשלת הזדון מן הארץ.

שמואל-אליעזר נאסר,
אולם חבריו הצליחו לשחררו
ולהבריחו לאודסה

מחופש לאיש זקן,
שם הומצא לו דרכון מזויף

ובחודש כסליו תרס"ו
עלה לארץ ישראל.

הנסיעה מאודסה לארץ ישראל ארכה כארבעה עשר יום.

בספינה פגש את נח נפתולסקי,
שאתו קשר קשרי ריעות לשנים ארוכות.

נפתולסקי היה מאלה שהושפעו מתורתו של
טולסטוי,
ואת השקפת עולמו זו, שעיקרה היצמדות לקרקע
ועבודת כפיים, הרצה בפני שמואל-אליעזר.
נפתולסקי אף הביע ספק
אם רובו ועיקרו
של העם היהודי
יענה לקריאתו של הרצל...

ועל כן היה מוכן לקבל את משנתו של אחד העם ולקיים בארץ-ישראל 'מרכז רוחני'.

לרעיונותיו של נפתולסקי השיב שמואל-אליעזר: אך מעטים הם הציונים בקרב עמנו ועליהם להיות שליחי ההסטוריה היהודית ולהטיל לים הסוער של המציאות, בו הולכת ונטרפת ספינתו של עם ישראל, גלגל הצלה בה יוכל עמנו להיאחז ולהגיע בעזרתו לחוף מבטחים בארץ ישראל... יש תקופות כאשר גורל עמים ומדינות מופקד בידי יחידים והם, המעטים <!> ההולכים אחריהם, מעוררים את כוחות היצירה הרדומים בהמונים, ובתקופתנו אנו, הציונים המעטים, הם נתבעים <!> לצאת לפני המחנה ולשמש שליחי העם, לעוררו לגאול עצמו מחיי הגלות... דברים אלו הם עיקר השקפת עולמו, אותה נשא והגשים ובה האמין עד יומו האחרון.

כבר ביומו הראשון ביפו נפגש עם מרדכי פרימן, ששידלו לבוא ולעבוד בהקמת בית חרושת לשמן זית בחדיד, אותו עמד להקים חלוץ התעשייה העברית בארץ, נחום ולבושביץ.

בחדיד פגש את אחד הפועלים הצעירים, שלימים יהיה מראשי התנועה הקיבוצית, שלמה לבקוביץ (לביא), איש עין חרוד.

משלמה לבקוביץ-לביא שמע על אהרן דוד גורדון, אליעזר שוחט, אלכסדר זייד ועל דוד גרין (לימים בן גוריון). כל אלה לא היו בחדיד, אלא עבדו במושבות התקלאיות ביהודה ובגליל.

שמואל-אליעזר עזב את חדיד לאחר תקופה קצרה,

כי אף שחבורת העובדים ובעל בית-החרושת היו טובים בעיניו, רצה להתוודע אל אותם חברים שהזכירם שלמה

אך גם אם לא יעלו לארץ המונים, דייני במרכז רוחני, כפי תפיסתו של אחד העם [...]"

(ובהמשך שם, עמ' 21 עונה יבנאלי:)

"אך מעטים הם הציונים בקרב עמנו ועליהם להיות שליחי ההסטוריה היהודית ולהטיל לים הסוער של המציאות, בו הולכת ונטרפת ספינתו של עם ישראל, גלגל הצלה, בו יוכל עמנו להיאחז ולהגיע בעזרתו לחוף מבטחים בארץ ישראל [...]" יש תקופות כאשר גורל עמים ומדינות מופקד בידי אישים יחידים והם, והמעטים ההולכים אחריהם, מעוררים את כוחות היצירה הרדומים בהמונים, ובתקופתנו אנו, הציונים המעטים, הם הנתבעים לצאת לפני המחנה ולשמש שליחי העם, לעוררו לגאול עצמו מחיי הגלות." (עמ' 21)

(על-פי המסופר בעמ' 24)

בייחוד נתרשם שמואל משלמה לבקוביץ (עמ' 26) שלמה לבקוביץ היה אחד מהתבורה שיחסי קרבה נוצרו בינו לבין שמואל מפגישתם הראשונה (עמ' 29) במשך שנה זו, כבר נדד במושבות יהודה, והכיר אנשים מופלאים עליהם היה מספר לשמואל: על אהרן דוד גורדון הזקן [...] על אליעזר שוחט [...] על אלכסנדר זייד [...] ובמיוחד על אחד, דוד גרין,

ונתעורר גם בו הרצון להכיר מקרוב את המושבות ואת האנשים שהתרכזו בהן, והוא יצא מ"חדיד" לבקשם. (עמ' 30)

רבות למד מבני החבורה הקטנה שנקלע לתוכה. דמויותיהם של וילבושביץ, של נתן שיפריס [...] קסמו לשמואל והיו לו דוגמה ומופת (עמ' 29).

לבקוביץ-לביא לפניו.
 מחדיד שם פעמים אל יפו
 הצטייד בדברים ההכרחיים
 ושם את פניו יחד עם פועלים אחרים המבקשים
 עבודה, לנס ציונה.
 שם, אמרה השמועה, יש עבודה במטעי הטבק.
 אולם לא לכל הפועלים שבאו מיפו
 היתה עבודה בנס ציונה,
 ושמאל-אליעזר המשיך לרחובות.
 ברחובות
 התוודע אל אותן דמויות וחברים שאת שמען שמע
 משלמה לבקוביץ-לביא.
 שם פגש את מיודעו מן הספינה, נח נפתולסקי,
 את אהרן דוד גורדון,

בן ציון צ'רנומורסקי,
 מאיר רוטנברג <!
 ויוסף אהרנוביץ'...

מדי פעם בא למושבה להחליף דעות עם חבריו,

וביחוד בוויכוח שהחל מתלהט -
 "פועלי ציון" או "הפועל הצעיר".
 בימים אלו היה שמואל-אליעזר מתלבט ונבוך
 בשאלת יכולתו הגופנית
 לעמוד בעבודת האדמה,
 שכן היה מטבעו חלוש-גוף.

משיצאה הקריאה
 לפועלים ביהודה
 לעלות לגליל...

בדרכו שלו ידע שמואל-אליעזר את חבריו המתלבטים
 בעיקרי ה'קול הקורא' של יוסף ויתקין,
 אותו פרסם ב-1905...

לאחר שהייה קצרה בסג'רה עבר שמואל-אליעזר
 למלחמיה, שם עבד זמן מה בעבודה חקלאית אצל
 אחד האיכרים.

תחילה הלך ליפו
 לרכוש לו בגדי עבודה חדשים [...]
 נתחבר שמואל, עם מנין פועלים, מבקשי
 עבודה כמוהו והלכו לנס ציונה [...]
 משנודע לו במקרה על עבודה במטע של טבק (עמ' 31)
 ומשהגיעו התברר, כי רק לארבעה מהם
 יימצא מקום עבודה
 ושמואל המשיך והלך לרחובות (עמ' 32)
 בהגיעו לרחובות [...]

נודע לו שחברו לנסיעה באניה, נח נפתולסקי,
 עובד ברחובות ומתגורר בחדר אחד
 עם א"ד גורדון.

(שם, עמ' 33 אומר גורדון):

"יש לנו כאן חברים טובים:
 בן ציון צ'רנומורסקי,
 מאיר רוטנברג 'מלך המעדרנים'
 ויוסף אהרנוביץ'.

מוזמן לזמן היה שמואל בא למושבה לפגישת רעים
 יקרו לו [...] השיחות עמהם בענינים
 שהעסיקו אותם הימים את ציבור הפועלים [...]
 שכן גם הוא הטיל ספק בצדקת קיומן הנפרד של
 "פועלי ציון" ו"הפועל הצעיר" [...]
 ספקות רבים קיננו בלבו לגבי עתידו. הוא
 לא היה בטוח אם יעמדו לו כוחות הגוף
 ואם יוכל להסתגל לחיי עבודה,
 ויש שהיה נתקף חולשה ורפיון רוח.

באחד הימים הגיעה עדיו הקריאה
 שעברה במחנה פועלי המושבות ביהודה
 לעלות לגליל [...] (עמ' 34)

באחת החניות סיפר שמואל לבני החבורה
 על יוסף ויתקין [...] ועל ה'קול הקורא'
 בו פנה ב-1905
 מארץ ישראל אל בני הנוער היהודי בגולה (עמ' 38)

(על-פי המסופר בעמ' 42-45)

ובראשית תרס"ח (1907) עבר לעבוד ביבנאל.

בהיותו בגליל התהדקו קשריו עם דוד בן-גוריון

ואליעזר שוחט.

שם עשה מאמצים להתגבר על הניגודים בין מפלגות "הפועל הצעיר" ו"פועלי ציון", נסיונות שלא עלו יפה. שם גם התוודע לארגון החשאי "בר-גיורא" ולארגון "החורש". שמואל-אליעזר התרשם רבות מחיי החקלאים במושבות הגליל, מקיבוץ הגלויות שנמצא בהן, ובייחוד ביבנאל.

בשיתותיו עם דוד בן-גוריון עלתה שאלת השפה העברית כשפה חיה ומדוברת, המקשרת בין בני הפזורה היהודית שנאספו ועלו לארץ-ישראל.

תיאור נאמן ויפה על הנעשה בגליל פרסם שמואל-אליעזר בעיתון "הפועל הצעיר" בסיון תרס"ח, ועליו חתם בפסבדונים "לאו שמא גרים"

בראשית שנת תרס"ט

נזעק שמואל-אליעזר להגן על המושבה מסחה שהיתה נתונה להתקפות השבט המוסלמי המוגרבי.

משבא להגנת המקום נשאר בו כפועל ושומר, עד שנפל למשכב והוצרך להתאשפו ביפו. ממחלתו הקשה נרפא בין היתר בהשתדלותו של ד"ר חיסין, שאף הורה לו לאחר החלמתו לעלות לצפת ולנוח בה לפחות חודשיים. שמואל-אליעזר עשה ואך אך לא הוציא את זמנו לבטלה,

אלא הרבה ללמוד,

ובין היתר קבלה וספרות מסתורין <!

מצפת כתב רשמים ל"הפועל הצעיר"

בחודש אדר תרס"ט.

על מאמר-רשמים זה חתם בפסבדונים 'יבנאלי',

לזכר ימי עבודתו בגליל,

ומכאן ואילך אימץ לעצמו שם זה כשם משפחה מזהה

לצד שם משפחתו מבית.

בראשית שנת תרס"ח עבר שמואל ממלחמה ליבנאל [...] (עמ' 46)

בעבודתו ב"החורש" הכיר שמואל לראשונה

את דוד בן גוריון [...] (עמ' 47)

באחת מישיבות הארגון הכיר לראשונה

את אליעזר שוחט (עמ' 46)

(על פי המסופר בעמ' 46-47)

(על-פי המסופר בעמ' 48)

במאמר שנתפרסם

ב"הפועל הצעיר" בחודש סיוון התרס"ח

והחתום בשם "לאו שמא גרים"

המקפל בתוכו את השם "שמואל" הוא נותן

תיאור נאמן מחיי המתיישבים ביבנאל. (עמ' 49)

בשלהי הקיץ, בימים האחרונים של חודש תשרי

נזעקו כל ישובי הגליל להגנת המושבה מסחה

שעמדה בסכנת התקפה מצד הערבים המוגרבים

וכפרי הערבים שבסביבה. (עמ' 50)

(על-פי עמ' 51-53)

רוב הזמן היה לומד וקורא,

אך גם הירבה לבקר בבתי המדרש,

לעיין בספרי קבלה,

ולהיפגש עם ותיקי צפת [...]

את רשמיו על העיר פרסם ב"הפועל הצעיר"

של חודש אדר התרס"ט

ב"מכתב מצפת" שהיה חתום בשם 'יבנאלי'

לזכר תקופת חייו ועבודתו בגליל וביבנאל.

(עמ' 54)

רוזנוייר, אחות וחובשת על פי מקצועה' (גם משפט זה בניסוחו הארכאי מועתק כמוֹבן מקושניר). ניני שינה את סדר הזמנים בביוגרפיה של יבנאלי, אשר פגש בהניה רק לאחר שחזר ממסעו בתימן.

דוגמה נוספת לתוצאות מלאכת הטלאים יש בקטע הבא מדברי ניני: 'בי"ח באלול תרע"ה (1915) נולדה ליבנאלי והניה בת ושמה אראלה. כחבר ועדת התרבות של המרכז היה ממונה על קרן מיוחדת, שאותה יסד ברל לשם הוצאת ספריית "אדמה". באותו זמן הוזמן יוסף חיים ברנר לגור בחוות בן-שמון על ידי יצחק וילקנסקי, שהיה אגרונום, סופר ומנהל החווה. יבנאלי שידע את מצבו הכלכלי של ברנר, הטיל עליו לתרגם בשכר את הספר של החוקר הרוסי טימיריזב, "חיי הצמחים" (עמ' 200). ואנו תמהים: מה הקשר בין לידתה של אראלה לחברותו של יבנאלי בוועדת התרבות? ומה הקשר בין מעברו-הליכתו של ברנר לבן-שמון לעזרה שהושיט לו יבנאלי? ומה ליבנאלי ולבן-שמון? מתברר כי קושניר כותב בספרו (עמ' 133 ואילך) על המעבר של יבנאלי לבן-שמון לאחר גישואיו ועל חיי המשפחה שלו ומספר בהקשר זה על לידתה של אראלה בתו הבכורה. בהמשך סוקר קושניר את התקופה (שנת תרע"ה) ואת המשבר הכלכלי שפקד באותה עת את היישוב כולו כתוצאה מעבודות הגיוס ופעולות ההחרמות שבוצעו על ידי השלטון התורכי ובשל מכת הארבה שפקדה את הארץ. אנשי הרוח נפגעו קשות עקב סגירת העיתונים שהיו מקור מחייתם. ברנר, שסבל ממצוקה כלכלית, נענה להזמנת וילקנסקי והגיע לבן-שמון, התיידד שם עם יבנאלי, וזה ניסה לעזור לו בהטילו עליו את מלאכת התרגום. ניני בהעתקתו המשובשת-המדלגת בלבב את היוצרות והציג רצף סיפורי מבולבל (היכן היה העורך?).

גם הפרק הבא, 'ההתודעות ליהודי תימן', שנושאו אמור להיות בתחום מחקרו הספציפי של ניני, מכיל העתקות רבות מספרו של קושניר ופרפרוזות בשיעור דומה לזה שבשני הפרקים הראשונים,¹² וכן מצויות העתקות ופרפרוזות בהיקף כזה בפרק האחרון 'בחזרה לפעילות בארץ ישראל'.¹³

אסיים את הסקירה ההשוואתית בכמה קוריוזים הנובעים משיטתו של ניני בהעתקה, והם אך מעט הרחוק מלמצות את המרובה. למשל, כתוצאה ממעשה החיבור של קטעים הפזורים בדפי ספרו של קושניר, והנוגעים לפרקי זמן שונים, חל בלבול בסדר האירועים: קושניר מספר שבשנת 1911 ביקר ד"ר רופין במושבה קסטינה. בראותו את העזובה במקום ביקש ד"ר רופין להכניס למושבה מתיישבים צעירים במקום אלו שעזבו. בין אלו שנענו להזמנתו היו יעקב זסלבסקי, אורי זרחי ודוד זוכוביצקי, ששימש כמורה במקום (לימים דוד זכאי בעל המדור 'קצרות' ב'דבר'). בשנת 1912 היה יבנאלי בשליחתו בתימן. עם שובו הוזמן על ידי ידידו בקסטינה לבוא ולהצטרף אליהם. בביתו של דוד זוכוביצקי פגש בהניה, אשתו לעתיד. ניני, ש'דילג' בין הקטעים, כותב: 'ב-1911, בשהותו תקופת מה במושבה קסטינה, פגש יבנאלי בעולה חדשה מבוברויסק בשם הניה

12 ראה עמ' 196 בהשוואה לקושניר, עמ' 59; עמ' 197 בהשוואה לקושניר, עמ' 59, 66, 68, 69, 74, 79, 80, 81, 85, 86; עמ' 198 בהשוואה לקושניר, עמ' 107, 109, 112; עמ' 199 בהשוואה לקושניר, עמ' 113, 114, 115.

13 ראה עמ' 199 בהשוואה לקושניר, עמ' 122, 123, 124, 125, 126, 127, 132; עמ' 200 בהשוואה לקושניר, עמ' 133, 134, 139, 143, 149, 150, 151, 152, 154, 159, 168, 169, 174, 175, 177, 179; עמ' 201 בהשוואה לקושניר, עמ' 179, 188, 189 (למעט פסקת הסיום המסכמת בדברים כלליים את תרומתו של יבנאלי).

בעת מפגשם באנייה בדרכם ארצה. ניני, שאינו מודע לדרכי הכתיבה של קושניר ולסממני הזאנר הביוגרפי של בני דורו, מעתיק את נוסח השיחה כפי שהובא על ידי קושניר כעובדה היסטורית, עם שינויים קלים, אות פה ואות שם, ולשם 'הידוש' שינה במידה מסוימת את ההדגשים התוכניים של השיחה.¹⁴ בדומה לכך מעתיק ניני שיחות דמויות אחרות ששילב קושניר בספרו - בין ר' בנימין, ד"ר טהון ויבנאלי, ובין יבנאלי לחברים אחרים.¹⁵ הדילוגים של ניני בין העמודים והקטעים בספרו של קושניר מביאים לא רק להוצאת דברים מהקשרם הנכון, אלא גם להשמטת פרשיות מתולדות חייו של יבנאלי שהייתה להן חשיבות מיוחדת בתולדות תנועת העבודה כמו גם בחייו שלו. אסתפק בדוגמה זאת: היוזמה להתנדבות לגדודים העבריים הייתה שנויה במחלוקת ועוררה פולמוס חריף ביישוב. יבנאלי התנגד בתחילה לרעיון הקמת הגדודים מסיבות שונות, אולם שינה את דעתו ומילא אחר כך תפקיד מרכזי בתהליך הגיוס. לעניין זה, כמו לפרשיות אחרות, אין כל זכר במאמרו של ניני.¹⁶ מעשי העתקה בצורה כזו ובהיקף כזה אינם חזיון נפרץ אצלנו (ואני מקווה שאין זו תמימות יתרה). משום כך טרם התגבשו במערכת האקדמית שלנו ובתודעה הציבורית דרכי תגובה מתאימות. מן הראוי היה שנאמץ לנו אמות מידה ודרכי תגובה הולמות.¹⁷

במקומות אחרים מנסה ניני ליצור את הרושם שדבריו מבוססים על מחקר ארכיוני או ראיונות. וכך הוא כותב: 'מסורת משפחתית מלמדת, שבהיותו כבן שנתים החל [יבנאלי] מדבר, ובעת הזאת ראה אביו ללמדו אותיות האלף בית ולשנן ברכות ותפילות' (עמ' 193). ואין זו אלא העתקה, בתוספת 'מינות היסטוריוגרפי' ('מסורת משפחתית'), מתוך דברי קושניר: 'בהגיע הילד לגיל שנתים החל לדבר ואביו למדו לקרוא את אותיות האלף בית ואף לשנן בעל פה כמה ברכות ותפילות' (עמ' 12).

לשם הגיוון הסגנוני-הענייני מוסיף ניני גם מעט המצאות מקוריות: 'כשהגיע לשנתו השתים-עשרה נשלח לשיבה בעיר קורסון, שבראשה עמד רבי צבי-הירש שלי. אף שהסתגל מהרה אל חי השיבה, קשו עליו הימים הנקראים "אכילת ימים" אצל בעלי-הבתים שבעיר, ובכל זאת היה עילוי בלימוד הש"ס' [ההדגשה שלי, מ"א]. עד למשפט הסיום מועתקים הדברים מקושניר, ואולם ניני מכתיר את יבנאלי כעילוי בלימוד הש"ס. כל זאת מניין? קושניר כותב בהמשך: 'בלימודיו בשיבה כבש לו את מקומו' (עמ' 15). אם 'כבש לו את מקומו' מסתמא (אליבא דניני) היה 'עילוי בלימוד הש"ס'.

קושניר מספר על עלייתו של יבנאלי לארץ בשנת תרס"ו. ובדרך של דרמטיזציה הוא מציג שיחה שהתקיימה כביכול בין יבנאלי לנוח נפתולסקי

American Historical Association. האיגוד הוציא הנחיות ברורות בשם Statement of Plagiarism, הנשלחות לכל דורש. נוסח מלא נמצא גם ב-American Historical Association Perspectives, 27, no. 1 (January 1989), pp. 20-21. וראה גם התיקון משנת 1991.

14 והשווה הנוסחים בסינופסיס, עמ' 184-185.
15 וראה למשל ניני, עמ' 198, לעומת קושניר, עמ' 112.
16 וראה קושניר, עמ' 124, 125.
17 כך למשל, בארצות-הברית קיים ארגון גג של היסטוריונים וחוקרים במקצועות נלווים, הקרוי

ביקורת אקדמית וחשבון אישי

זאב צחור

קראתי בתמיחה את טענותיה של מיכל אורון על דרך עריכת כרך האישים של העלייה השנייה ולא הבנתי את פשר הארס והמרירות עד שיצא המרצע מהשק.

אביה המנוח של המבקר, שמעון קושניר, שהיא מגדירה אותו 'מן הדמויות הבולטות של העלייה השנייה', לא נכלל בכרך האישים ולא עוד אלא שספריו לא הוזכרו.

בהזדמנות זו עולה בידה לפרסם ביוגרפיה מטעם עצמה של אביה מעל דפי 'קתורה'. ניחא, חבל רק שאת חשבון עלבונה המשפחתי היא עורכת עמי כאשר היא קובעת בנחרצות מה תפקידו של עורך קובץ, מה הכישורים המקצועיים הנדרשים ממנו וכיצד מתבצעת עבודת העריכה.

הכותבת, המעידה על עצמה שהיא חוקרת, נכשלה באמת המידה הראשונה הנדרשת במחקר - בדיקה. אילו בדקה הייתה מגלה שיש דרכי עריכה מגוונות וכי הספר שבו היא דנה נערך בדרך שונה מזו המוכרת לה. המסגרת הכללית

של הספר עוצבה על-ידי מועצת מערכת שמנתה שמונה עשר אנשי אקדמיה ובהם מרדכי אליאב, יהושע בן-אריה, יוסף גורני, אמנון כהן, ישראל קולת ומורי שמואל אטינגר ז"ל. חלק מחברי מועצת המערכת המשיך לסייע בשלבי העריכה השונים, בעיקר בבחירת האישים שעליהם נכתבו ביוגרפיות, בבחירת החוקרים ולעיתים גם בקריאת המחקרים. שיפוטה הנזעם והמוטה של הכותבת יותר משהוא מעיד על שיטת העריכה ואיכותה הוא מעיד על מניעי ביקורתה ואיכותה.

אשר למאמרו של יהודה ניני, חזקה עליו שימצא דרך ראויה להגיב על ההשתלחות כלפיו וסיבותיה. (ביחס לטענותיה נגדי בסוגיה זו, ההנחה שעורך אמור להיות בקי ולזכור את תוכנם ולשונם המדויקת של מאות הספרים והמאמרים שמהם ינקו עשרות מחברי ביוגרפיות, מגוחכת ולא ראויה לתגובה). עם זאת כמי שעסק לא מעט בביוגרפיות, אני מבקש להעיר בקצרה על בעייה מתודולוגית המאפיינת את הז'אנר: טיבה של הביוגרפיה שהיא יונקת ממקורות אוטוביוגרפיים, על כן האפשרות שעובדות דומות ואפילו לשון דומה יזינו כמה וכמה ביוגרפיות וממילא יחזרו זו על זו היא טריוויאלית.

תשובה קצרה לפרופ' מיכל אורון

יהודה ניני

ד. אילו הייתי מקבל את דפי ההגהה יכולתי לנהוג באחת משלוש הדרכים השמורות לכל מחבר:

1. לאשר את הרשימה כפי שהיא.
2. לתקן את הראוי תיקון, להוסיף, לגרוע, לשנות, להוסיף מרכאות, סימני פיסוק וכדומה, בקיצור, לנהוג בה כמו שכל מחבר עושה במה שכתב.

3. למשוך את הרשימה ולא לפרסמה. כיוון שכאמור לא נשלחה אלי הרשימה, בוודאי מפאת תקלה טכנית, ניטלה ממני זכותי האלמנטרית לממש אחת משלוש אלה ובכך נגרם לי עתה עוול. אך למרות כל הנאמר לעיל אם נגרם לפרופ' מיכל אורון צער או נחשדתי על ידה או על ידי כל אדם, הריני מצר ומתנצל על כך אף על פי שהקולר אינו תלוי בצווארי. בייחוד אני מצר על מה שאירע לשמעון קושניר ו"ל, שהיה איש ספר, רגיש, נדיב ובעל לב כפי שידוע וכפי שהראיתי בספרי 'ההיית או חלמתי חלום'. על ההתקפה האישית שברשימתה אני פוסח עד עת מצוא.

א. אין לי כל אחריות ל'מוצר הסופי' של הערך הלקסיקוני על שמואל יבנאלי שהתפרסם בכרך האישים של 'ספר העלייה השנייה' בהוצאת יד יצחק בן-צבי, אף על פי ששמי התום עליו. ב. לפני כמה שנים שלחתי רשימה על יבנאלי, אך דפי הרשימה לא נשלחו אלי להגהה ולעיון בטרם נמסרה לדפוס, כנהוג וכמקובל. על כן אין אני אחראי לנוסח הסופי כפי שהתפרסם בספר. ג. עד כמה שזכור לי, ציינתי את ספרו של שמעון קושניר על יבנאלי כאחד הספרים בהם נעזרתי בכתיבת רשימה זו, אך כנראה שציון זה נשטט, ועל כך אני מצטער.